

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

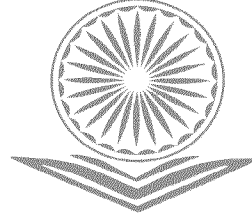
AJANTA

Volume - XIII Issue - I

January - March - 2024

ENGLISH / MARATHI PART - I

**Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal**
Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2023 - 7.428
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

The information and views expressed and the research content published in this journal, the sole responsibility lies entirely with the author(s) and does not reflect the official opinion of the Editorial Board, Advisory Committee and the Editor in Chief of the Journal “AJANTA”.
Owner, printer & publisher Vinay S. Hatole has printed this journal at Ajanta Computer and Printers, Jaisingpura, University Gate, Aurangabad, also Published the same at Aurangabad.

Printed by

Ajanta Computer, Near University Gate, Jaisingpura, Aurangabad. (M.S.)

Published by

Ajanta Prakashan, Near University Gate, Jaisingpura, Aurangabad. (M.S.)

Cell No. : 9579260877, 9822620877

E-mail : ajanta3535@gmail.com, www.ajantaprakashan.in

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - Impact Factor - 7.428 (www.sjifactor.com)

EDITORIAL BOARD

Professor Kaiser Haq

Dept. of English, University of Dhaka,
Dhaka 1000, Bangladesh.

Roderick McCulloch

University of the Sunshine Coast,
Locked Bag 4, Maroochydore DC,
Queensland, 4558 Australia.

Dr. Ashaf Fetoh Eata

College of Art's and Science
Salmu Bin Abdul Aziz University. KAS

Dr. Nicholas Loannides

Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor,
Faculty of Computing, North Campus,
London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road,
London, N7 8DB, UK.

Muhammad Mezbah-ul-Islam

Ph.D. (NEHU, India) Assot. Prof. Dept. of
Information Science and Library Management
University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.

Dr. Meenu Maheshwari

Assit. Prof. & Former Head Dept.
of Commerce & Management
University of Kota, Kota.

Dr. S. Sampath

Prof. of Statistics University of Madras
Chennai 600005.

Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao

M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA)
Assit. Prof. Dept. of Management
Pondicherry University
Karaikal - 609605.

Dr. S. K. Omanwar

Professor and Head, Physics,
Sat Gadge Baba Amravati
University, Amravati.

Dr. Rana Pratap Singh

Professor & Dean, School for Environmental
Sciences, Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar
University Raebareilly Road, Lucknow.

Dr. Shekhar Gungurwar

Hindi Dept. Vasantao Naik
Mahavidyalaya Vasarni, Nanded.

Memon Sohel Md Yusuf

Dept. of Commerece, Nirzwa College
of Technology, Nizwa Oman.

Dr. S. Karunanidhi

Professor & Head,
Dept. of Psychology,
University of Madras.

Prof. Joyanta Borbora

Head Dept. of Sociology,
University, Dibrugarh.

Dr. Shrikrishna S. Bal

I/C Principal (Retd.),
Head, Department of Psychology,
D.B.J.College, Chiplun, Dist. Ratnagiri (M.S.)

Dr. Manoj Dixit

Professor and Head,
Department of Public Administration Director,
Institute of Tourism Studies,
Lucknow University, Lucknow.

Prof. P. T. Srinivasan

Professor and Head,
Dept. of Management Studies,
University of Madras, Chennai.

Dr. P. Vitthal

School of Language and Literature
Marathi Dept. Swami Ramanand
Teerth Marathwada University, Nanded.

 EDITORIAL BOARD

Dr. B. R. Kamble
Kirti M. Doongursee College,
Dadar, Mumbai-28.

Dr. Sadique Razaque
Univ. Department of Psychology,
Vinoba Bhave University,
Hazaribagh, Jharkhand.

Prof. Ram Nandan Singh
Dept. of Buddhist Studies University of Jammu.

Dr. Safiqur Rahman
Assistant Professor, Dept. of Geography,
Guwahati College Bamunimaidam, Guwahati,
Assam.

Dr. Jagdish R. Baheti
H.O.D. S. N. J. B. College of Pharmacy,
Meminagar, A/P. Tal Chandwad, Dist. Nashik.

Dr. Vimal K. Lahari
Assistant Professor, Department of Sociology,
Banaras Hindu University, Varanasi, Uttar Pradesh.

Dr. Pandit Sheshrao Nalawade
I/C Principle,
Pandit Jawaharlal Nehru Mahavidyalay,
Aurangabad.

PUBLISHED BY

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

 CONTENTS OF ENGLISH PART - I

S. No.	Title & Author	Page No.
1	Fundamental Rights as Pillars of Broader Human Rights Concepts in India Adv. Dhananjay M. Totey	1-6
2	Voices of Oppression: Power, Privilege, and Caste in Harvest Dr. D. B. Wankhade	7-12
3	Perception of Police Personnel Regarding Training: A Study of Himachal Pradesh Police Dr. Kuldeep Singh Mr. Shiv Ram Krishan	13-21
4	Different Referencing Styles: A Brief Overview Dr. Namratha G. R.	22-27
5	Current Trends and Development in Physical Education and Sports Suresh Babu D.	28-32
6	Metacognitive Ability of Adolescent Students in Relation to their Intelligence Dr. Maninder Kaur	33-38
7	Globalization, Education and Tribal Community in India Prof. Rahul S. Khandare	39-41
8	Citizen - Centric E-governance: In the Context of E-Mitra and Common Service Centers Dr. Shalini Chaturvedi	42-55

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - I ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	अंधश्रद्धा आणि महिला: मनपरिवर्तनाची आवश्यकता काळाची गरज डॉ. सुनंदा एकनाथराव आहरे	१-४
२	बौद्ध धर्मांतर सामाजिक आणि सांस्कृतिक परिवर्तनाचा टप्पा उदय देवराम गायकवाड	५-८
३	अभियोग्यता प्रा. जयश्री चंद्रकांत चाटे	९-११
४	यम देवता डॉ. अबोली रजनीश व्यास	१२-१७
५	मराठी संतांचे विचार व आजचे सामाजिक वास्तव डॉ. गणेश वैरागडे	१८-२५
६	भारतीय ज्ञान परंपरा व ऐतिहासिक संदर्भ श्रीमती. अल्का वानखडे श्रीमती. कंचन अवस्थी	२६-३१
७	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्त्रियांच्या विकासासाठी केलेले योगदान जयदीप सुभाष ससाणे	३२-३५
८	भारतीय आरमाराचे जनक छत्रपती शिवाजी महाराज प्रा. डॉ. नरवाडे जे. एम.	३६-३९
९	नोबेल मानकरी डॉ. क्लाऊडीया गोल्डिनचे महिला आणि श्रमबाजाराविषयी आर्थिक विचार प्रा. डॉ. सुभाष रामचंद्र गुर्जर	४०-४३
१०	पोषण आहार व क्रीडा कामगीर डॉ. संघर्ष सुमंगल शृंगारे	४४-४८
११	भारतीय कृषी व शेतकरी यांच्या उत्पन्न वाढीसाठी सरकारने केलेल्या प्रयत्नांचा एक विश्लेषणात्मक आढावा प्रा. डॉ. नागनाथ विठ्ठलराव कांबळे	४९-५५
१२	ओबीसी आरक्षण विषयक वृषयक वृत्तपत्रातील दिलेले स्थान व त्यामधील तुलना दै. सकाळ व दै. पुण्यनगरी माधुरी पुजांजी बज्जर	५६-६०

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - I ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१३	उच्च माध्यमिक स्तरावरील विविध शाखांचा विद्यार्थ्यांच्या विकासातील भूमिका दिपीका सुंदरलाल गायकवाड डॉ. श्रेख तहेमिना नाज	६१-६४
१४	संस्कृत अध्यापन करणाऱ्या शिक्षकांच्या शैक्षणिक गरजांचा अभ्यास डॉ. अमोल मांडेकर	६५-६८
१५	मराठी कवितेचे स्त्रीवादी मूल्यमापन : विशेष संदर्भ - १९९० सौ. अंजली शाशिकांत गोडसे	६९-७२
१६	लोगो सिम्बॉल व त्याचे मानवी जीवनातील स्थान प्रा. श्रीमती. अश्विनी सालोडकर-घुले	७३-८०
१७	बहिणाबाईच्या आध्यात्मिक कवितांचा आशय प्रा. डॉ. अनंत वराडे	८१-८४
१८	सातारा जिल्ह्यातील कोयना धरणाचे कृषी क्षेत्रातील योगदान प्रा. अरूण सदाशिव कटकोळे	८५-९१
१९	नैसर्गिक संसाधनाचे व्यवस्थापन आणि भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास प्रा. डॉ. सतिश हरलाल पारधी	९२-९६
२०	विदर्भातील रोपवन वाटीका (नसरी) व्यवसायिकांच्या उत्पादन विषयक स्थितीचे अध्ययन (२०१६-२०२१) (विशेष संदर्भ अमरावती व नागपूर जिल्हा) सीमा सालवटकर डॉ. रंजना जे. महाजन	९७-१०१
२१	गोंदिया जिल्ह्यातील धान उत्पादनात उद्भवणाऱ्या अडचणी व समस्यांचा सखोल अभ्यास प्रा. सुनिल नामदेवराव ईश्वर डॉ. राधेशाम पिलाजी चौधरी	१०२-१०५
२२	नागपूर जिल्ह्यातील कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांचे शेतकऱ्यांच्या आर्थिक विकासात योगदान : एक अध्ययन (कार्यक्षेत्र नागपूर जिल्हा कालावधी २०१० ते २०२०) बळीराम पुरुषोत्तम राऊत डॉ. इफ्तेखार हुसैन रियासत हुसैन	१०६-१११

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

गणेशखिंड, पुणे - ४११००७

Savitribai Phule Pune University

Ganeshkhind, Pune – 411007

दूरध्वनी क्रमांक : ०२०- २५६२११५६/५७/६०

Telephone : 020-25621156/57/60

ईमेल / Email : boards@pun.unipune.ac.in

शैक्षणिक विभाग (मान्यता कक्ष)

Academic Section (Approval Cell)

वेबसाईट / Website: www.unipune.ac.in

परिपत्रक क्र. २२४/२०२२

विषय:— शिक्षकांची नियुक्ती, सेवांतर्गत पदोन्नती, मार्गदर्शक मान्यता इत्यादीसाठी शोधनिबंध (Research Paper) ग्राह्य धरणेबाबत.

विद्यापीठ अधिकार मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार शिक्षकांची नियुक्ती, सेवांतर्गत पदोन्नती (CAS) संशोधन मार्गदर्शक मान्यता (CAS) इत्यादीसाठी खालीलप्रमाणे शोध निबंध ग्राह्य धरण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

अ) UGC Approved List of Journals आणि UGC Care List अस्तित्वात येण्यापूर्वी ISSN क्रमांक असणाऱ्या सर्व संशोधन पत्रिकेतील शोध निबंध.

ब) बारकाईने पुनर्विलोकन केलेल्या (Peer Reviewed Journal) संशोधन पत्रिकेतील शोध निबंध. परंतु त्यासाठी सदरची प्रक्रिया Single blind review/Double blind review/Open or Transperent Peer Review पध्दतीने पूर्ण केल्याबाबतचे संबंधित संशोधन पत्रिका संपादकांचे प्रमाणपत्र आवश्यक राहिल. उपरोक्त प्रक्रिया न करता संशोधन पत्रिकेच्या संपादकाने केवळ बारकाईने पुनर्विलोकित केलेले (Peer Review Journal) असे नमूद केले असेल तर ते ग्राह्य धरण्यात येऊ नये.

क) वेळोवेळी प्रसिध्द केलेल्या UGC Care List मध्ये Index केलेल्या संशोधन पत्रिकेत प्रसिध्द शोध निबंध.

सदरचे धोरण पुर्विलक्षी प्रभावाने लागू करण्यात येत असून यापूर्वी विहित संख्येएवढे शोध निबंध प्रसिध्द नसल्याच्या कारणास्तव नाकारण्यात आलेले कोणतेही प्रस्ताव या धोरणाप्रमाणे मान्य होत असल्यास अशा अर्जादारांस पुन्हा नव्याने प्रस्ताव सादर करावा लागेल.

मा. प्राचार्य/मा. संचालक, सर्व संलग्न महाविद्यालये/मान्यताप्राप्त परिसंस्था आणि मा. विभागप्रमुख, विद्यापीठातील सर्व शैक्षणिक विभाग यांना विनंती की, सदर परिपत्रकाचा आशय सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावा.

गणेशखिंड, पुणे — ४११००७)

जा.क्र. :- सीबी/६१६)

दिनांक :- १२/०८/२०२२)

(डॉ. मुंजाजी रामवे)
उपकुलसचिव

२०. विदर्भातील रोपवन वाटीका (नसरी) व्यवसायिकांच्या उत्पादन विषयक स्थितीचे अध्ययन (२०१६-२०२१) (विशेष संदर्भ अमरावती व नागपूर जिल्हा)

सीमा सालवटकर

संशोधनकर्ती

डॉ. रंजना जे. महाजन

मार्गदर्शक, श्री. बाबासाहेब देशमुख पारवेकर, कला व वाणिज्य महाविद्यालय, पांढरकवडा, जि. यवतमाळ.

सारांश

प्रस्तुत अध्ययनात नागपूर व अमरावती जिल्ह्यातील ५५५ रोपवन वाटिका व्यावसायिकांकडून संकलीत करण्यात आलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्यात आले. संकलीत तथ्यांच्या विश्लेषणाकरीता विविध सांख्यिकीय पद्धतींचा वापर करण्यात आला. यात प्रामुख्याने वारंवारिता व टक्केवारी तसेच विविध पर्यायांदरम्यान संबंध तपासण्याकरीता काई वर्ग परिक्षण आणि दोन समुहांची या सांख्यिकीय चाचण्यांचा वापर करण्यात आला. विश्लेषित माहिती सारण्यांच्या स्वरूपात प्रस्तुत करण्यात आली व यावरून आलेख तयार करण्यात आले. संकलित केलेली माहिती विभागवार वर्गीकृत करण्यात आली. प्रत्येक सारणी खाली त्या सारणीतील माहितीचे स्पष्टीकरण देण्यात आले व स्पष्टीकरणांती परिणाम देखील प्रस्तुत करण्यात आले. प्रकरणाच्या शेवटच्या भागात विषयाच्या अनुषंगाने चर्चा करण्यात आली असून यानंतर विश्लेषणांती प्राप्त परिणामांच्या आधारे गृहितकृत्यांचे परिक्षण करण्यात आले.

प्रस्तावना

फुलबाग रोपवाटिका बहुतेक वेळा हंगामी आधारावर चालतात, ज्याची विक्री हवामान परिस्थिती आणि बागकाम हंगामांवर प्रभाव टाकते. हंगाम नसतांना रोख प्रवाह व्यवस्थापित करणे आव्हानात्मक असू शकते. हवामानाची परिस्थिती, जसे की अति तापमान, वादळ किंवा अनपेक्षित दंव, वनस्पतींच्या आरोग्यास धोका निर्माण करू शकतात आणि रोपवाटिकेच्या एकूण उत्पादकतेवर परिणाम करू शकतात. याचा उत्पादन व्यवस्थापन आणि विक्रीवर परिणाम होऊ शकतो. यशस्वी रोपवाटिका व्यवस्थापनासाठी फलोत्पादन, वनस्पती रोग आणि कीटक नियंत्रणाचे ज्ञान आवश्यक आहे. व्यवसाय मालकांना उद्योगातील नवीनतम कल आणि सर्वोत्तम पद्धतीबद्दल माहिती असणे आवश्यक आहे. फुलबाग रोपवाटिका व्यवसाय स्थानिक आणि ऑनलाइन स्पर्धकांसह स्पर्धात्मक असू शकतो. व्यवसाय मालकांना बाजारात जम धरण्यासाठी आणि ग्राहकांना आकर्षित करण्यासाठी प्रभावी विपणन धोरणांची आवश्यकता असते. पीक हंगामामध्ये, लागवड हाताळण्यासाठी, रोपांची काळजी घेण्यासाठी आणि ग्राहकांना मदत करण्यासाठी मजुरांची मागणी वाढू शकते. हंगामी श्रमांचे व्यवस्थापन आणि समन्वय साधणे हे एक तार्किक आव्हान असू शकते.

रोपवाटिका वनस्पती कीटक आणि रोगांसाठी अतिसंवेदनशील असतात, जे त्वरीत पसरतात आणि संपूर्ण रोपांवर परिणाम करतात. निरोगी झाडे राखण्यासाठी प्रभावी कीड आणि रोग व्यवस्थापन महत्वाचे आहे. वनस्पतींच्या आरोग्याचा मागोवा घेणे, साठ्याची पातळी नियंत्रित करणे आणि अपव्यय रोखणे यासह इन्व्हेटरी व्यवस्थापित करण्यासाठी तपशीलांकडे लक्ष देणे आवश्यक आहे. आर्थिक नुकसान टाळण्यासाठी योग्य कच्चा माल व्यवस्थापन आवश्यक आहे. नर्सरी व्यवसायात उत्कृष्ट ग्राहक सेवा प्रदान करणे महत्वाचे आहे. ग्राहकांच्या प्रश्नांना संबोधित करणे, सल्ला देणे आणि वनस्पती-संबंधित समस्या हाताळण्यासाठी प्रभावी संवाद आणि परस्पर कौशल्ये आवश्यक आहेत. आर्थिक मंदीमुळे वनस्पती आणि लँडस्केपिंग सारख्या अत्यावश्यक वस्तूंवर ग्राहकांच्या खर्च करण्याच्या क्षमतेचा परिणाम होऊ शकतो. व्यवसाय मालकांनी आर्थिक चढउतारांसाठी तयार राहणे आणि त्यानुसार त्यांची रणनीती समायोजित करणे आवश्यक आहे.

फुलबाग रोपवाटिका व्यवसाय सुरू करणे आणि चालवणे यामुळे व्यवसाय मालकावर सकारात्मक आणि आव्हानात्मक असे विविध परिणाम होऊ शकतात. वनस्पती आणि बागकामाबद्दल आवड असलेल्या व्यक्तींसाठी, फुलबाग रोपवाटिका असणे वैयक्तिकरित्या परिपूर्ण आणि आनंददायक असू शकते. हे व्यवसाय मालकास त्यांना आवडत असलेल्या क्षेत्रात काम करण्यास अनुमती देते. फुलबाग रोपवाटिका यशस्वीरित्या स्थापित करणे आणि चालवणे हे सिद्धी आणि उद्योजकीय समाधानाची भावना प्रदान करते. आपल्या देखरेखीखाली झाडे वाढतात आणि बहरतात हे पाहणे फायदेशीर ठरू शकते. स्थानिक व्यवसाय चालवणे, विशेषतः बागकामाशी संबंधित, समुदायाच्या सहभागामध्ये योगदान देऊ शकते. स्थानिक माळी, भुस्वामी आणि वनस्पती प्रेमींसाठी रोपवाटिका एक केंद्रबिंदू बनू शकते. फुलबाग रोपवाटिका वनस्पतींचे उत्पादन आणि वाढ करून पर्यावरणास सकारात्मक योगदान देतात. हे इको-फ्रेंडली आणि शाश्वत पद्धतींशी सरेखित होते, पर्यावरणीय जाणीवला हातभार लावते. फुलबाग रोपवाटिकांचे मालक असणे फलोत्पादन, वनस्पतिशास्त्र आणि वनस्पती काळजी याबद्दल सतत शिकण्याची संधी देते. हे ज्ञान ग्राहकांसोबत वाटण्यामुळे व्यवसायाचा शैक्षणिक पैलू वाढू शकतो. यशस्वी फुलबाग रोपवाटिका आर्थिकदृष्ट्या फायद्याची ठरू शकते, ज्यामुळे व्यवसाय मालकासाठी उत्पन्नाचा स्रोत उपलब्ध होतो. वनस्पती, बियाणे आणि संबंधित उत्पादनांची विक्री व्यवसायाच्या आर्थिक स्थिरतेसाठी योगदान देऊ शकते.

सारणी क्र. १ : रोपवाटिका व्यावसायिकांना येणाऱ्या हवामानाशी संबंधित समस्येच्या प्रकारासंबंधी माहिती

हवामानाचे स्वरूप	संख्या	टक्केवारी
उच्च तापमान	४८८	८७.९३
मुसळधार पाऊस	३३४	६०.१८

उपरोक्त सारणी क्रमांक १ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायिकांना येणाऱ्या हवामानाशी संबंधित समस्येच्या प्रकारासंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार ८७.९३ टक्के उत्तरदात्यांना उच्च तापमानाची समस्या जाणवत असून

६०.१८ टक्के उत्तरदात्यांना मुसळधार पावसाची समस्या जाणवते. वरील माहितीवरून असे निदर्शनास येते की, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश उत्तरदात्यांना उच्च तापमानाची समस्या जाणवते.

सारणी क्र. २ : रोपवाटिका व्यावसायिकांना व्यवसायात उद्भवणाऱ्या कामगार समस्यांसंबंधी माहिती

कामगार समस्या	संख्या	टक्केवारी
कुशल कामगारांची उपलब्धता नाही	२६६	४८००.
अकुशल कामगारांची कमतरता	१२	२१६.
कुशल कामगारांच्या वेतनात वाढ	६२	११२५.
अकुशल कामगारांच्या वेतनात वाढ	२१५	३८७५.
एकूण	५५५	१००००.
S-Chi	DF	value-P
316.849	3	0.05>
-Square -Chi काई वर्ग मूल्य-df , स्वातंत्र्यांशसार्थकता -.Sig ,		

उपरोक्त सारणी क्रमांक २ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायिकांची व्यवसायात उद्भवणाऱ्या कामगार समस्यांसंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार ३६ टक्के उत्तरदात्यांना व्यवसायात कुशल कामगार उपलब्ध होत नसून ३८.७५ टक्के उत्तरदात्यांना अकुशल कामगारांच्या वेतनात वाढ करावी लागते. तसेच ११.२५ टक्के उत्तरदात्यांना कुशल कामगारांच्या वेतनात वाढ करावी लागते. त्याचप्रमाणे २.१६ टक्के उत्तरदात्यांना अकुशल कामगारांची कमतरता जाणवते. नॉन-पॅरामेट्रिक काई वर्ग चाचणीचे परिणाम दर्शवितात की रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या उत्तरदात्यांमध्ये उद्भवणाऱ्या कामगार समस्येनुसार सार्थक (ChiSquare -३१६.८४९; DF- ३; P< ०.०५) फरक आहे. वरील माहितीवरून असे निदर्शनास येते की, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश उत्तरदात्यांना व्यवसायात कुशल कामगार उपलब्ध होत नाहीत.

सारणी क्र. ३ : रोपवाटिका व्यावसायिकांना कच्चा माल खरेदी करताना येणाऱ्या समस्यांसंबंधी माहिती

समस्या	संख्या	टक्केवारी
बियाणांची खराब गुणवत्ता	३८७	६९.७३
उपलब्धतेचा अल्प कालावधी	२९६	५३.३३
विखुरलेले पुरवठादार	८०	१४.४१
प्रतिस्पर्धी बाजार	२३०	४१.४४

उपरोक्त सारणी क्रमांक ३ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायिकांना कच्चा माल खरेदी करताना येणाऱ्या समस्यासंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे. सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार ६९.७३ टक्के उत्तरदात्यांना कच्चा माल खरेदी करताना खराब गुणवत्तेच्या बियाण्याची समस्या जाणवत असून ५३.३३ टक्के उत्तरदात्यांना उपलब्धतेच्या अल्प कालावधीची समस्या जाणवते. तसेच ४१.४४ टक्के उत्तरदात्यांना प्रतिस्पर्धी बाजारासंबंधी समस्या जाणवत असून १४.४१ टक्के उत्तरदात्यांना विखुरलेल्या पुरवठादारासंबंधी समस्या जाणवते. वरील माहितीवरून असे निदर्शनास येते की, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश उत्तरदात्यांना कच्चा माल खरेदी करताना खराब गुणवत्तेच्या बियाण्याची समस्या जाणवते.

निष्कर्ष

रोपवाटिका व्यावसायिकांना हवामानासंदर्भातील उच्च तापमानाची समस्या जाणवते. रोपवाटिका व्यावसायिकांना उत्तरदात्यांना व्यवसायात कुशल कामगार उपलब्ध होत नाहीत. रोपवाटिका व्यावसायिकांना कच्चा माल खरेदी करताना खराब गुणवत्तेच्या बियाण्याची समस्या जाणवते. रोपवाटिका व्यावसायिकांना प्रक्रियेत हंगामामुळे खराब क्षमतेचा वापरामुळे अडथळे जाणवतात. रोपवाटिका व्यावसायिकांना विपणनामध्ये उत्पादने आणि ब्रँडसाठी उच्च विकास खर्चासंबंधी समस्या उद्भवतात. रोपवाटिका व्यावसायिकांचे हलगर्जी किंवा निष्काळजीपणा मुळे नुकसान होत नाही. रोपवाटिका व्यावसायिकांचे निष्काळजीपणामुळे नुकसान झाल्यास त्याची टक्केवारी ० ते ५ टक्केपर्यंत आहे. रोपवाटिका व्यावसायिकांना एकापेक्षा अधिक समस्या आहेत यापैकी जाहिरातीचा अभाव ही प्रमुख समस्या आहे. रोपवाटिका व्यावसायिकांना सरकारी विभागांमार्फत विद्युतसंबंधी समस्या जाणवतात. रोपवाटिका व्यावसायिकांना कृषी विभाग आणि कृषी विद्यापीठाच्या सेवा मिळत नाही. रोपवाटिका व्यावसायिक बाजारसेवा प्रदान करतात.

संदर्भसूची

1. A.W. Small - Some Researches into Research Journal of Applied Sociology – IX -3-11
2. Alfred Marshall- Principles of Economics – (ELBS)- MacMillan – London – 1962-p-1.
3. Alfred Marshall, Principles of Economics, Economics Department, Cambridge and the London School of Economics, 8th Edition, 1890, p. 14
4. Ali, M. (2012). Indian Muslim OBCs: Backwardness and Demand for Reservation, Economic and Political Weekly, 47(36), pp. 74-79.
5. Asakaw, K. and Csikszentmihalyi, M. (2014). The Quality of Experience of Asian American Adolescents in Activities Related to Future Goals. Applications of Flow in Human Development and Education, 339-358

6. Bagal, Y.S., Sharma, L.K., Peshin, R and Panotra, N. (2018). Impact of socio-economic factors on the productivity of wheat growers of Samba district of J&K state of India, *International Journal of Chemical Studies*, 6(3), pp. 320-325.
7. Banerjee, A. (2018). A Micro level Study of Socio-Economic and Health Status of Great Andamanese and Onges of Andaman Island, *Oriental Anthropologists*, 18(1), pp. 19-29.
8. Banerjee, A., Iyer, L and Somanathan, R. (2005). History, Social Divisions, And Public Goods in Rural India, *Journal of European Economic Association*, 3(2), pp. 639-647.
9. Banerjee, A. K., Nursery manual for species commonly used in social forestry in India, Rep: National Wasteland Development Board/00I /007/ Kapoor press, New Delhi, 1987, p 64.
10. Bauer, P.T and Yamey, B. S., *The Economics of Underdeveloped Countries*, 2002, p.103.
11. Bharti, N.K. (2018). *Wealth Inequality, Class and Caste in India, 1951-2012*.
12. Bhimraj Bhujbal, *Resource Book on Nursery Management*, National Agricultural Innovation Project, Indian Council of Agricultural Research, New Delhi, 2013, pp. 2-264.
13. Bhowmik, I., Bose, P., Goswami, S and Chouhan, P. (2018). *MGNREGA and Inclusive Development: A Case Study in Tripura, Northeast India*, *Employment Guarantee Programme and Dynamics of Rural Transformation in India*, pp 225-242.